

Voldtægtssagen: retssystemets *enfant terrible*

Når voldtægter kommer ind i det strafferetslige system, opstår der et "clash i paradigmer" mellem retssystem og psykologfaglighed. Psykologerne Louise Oxenbøll og Lotte Kragh, der begge har erfaring fra Rigspolitiets afhøringsuddannelser har bidraget til ny bog om den komplekse voldtægtssag. De ønsker, at voldtægtssager får ekstra opmærksomhed, og at retsvæsenets aktører får større bevidsthed om kompleksiteten af voldtægts-sagerne, end tilfældet er i dag.

Forestil dig Mette. Hun fortæller, at hun en aften på vej hjem fra biografen skyder genvej over en stor parkeringsplads. Her møder hun en fremmed mand, der skubber hende ned mellem to parkerede biler, mens hun skriger og forsøger at skubbe manden væk. Han har dog succes med at fuldføre et samleje. Da Mette anmelder oplevelsen umiddelbart efter, viser hendes krop og tøj klare tegn på kamp.

Forestil dig også Emilie. Hun fortæller, at hun er til fest hos en kammerat. Der bliver drukket alkohol, og da festen slutter, er Emilie den sidste gæst, der skal gå. Da de to er alene, siger kammeraten, at han ved, hun blev, fordi hun gerne ville være sammen med ham. Emilie forklarer, at hun kun ser dem som venner, men da kammeraten skubber hende ned på sofaen og fuldfører et samleje, gør hun ikke modstand. Da Emilie anmelder hændelsen et par uger senere, viser hun ingen tegn på fysiske skader og fremstår 'følelsesflad' i sin fremtoning.

Scenarierne med Mette og Emilie er fiktive scenarier, beskrevet i bogen *Voldtægtssagen – retssystemets akilleshæl*, der udkom på Djøf Forlag i april 2021. Ordet akilleshæl er ikke tilfældigt valgt. For voldtægtssagen er retssystemets enfant terrible. Det sorte får. Det besværlige barn.

Husk bagtæppet: Det væsentlige 'hvorfor'

Voldtægten er en af de mest alvorlige lovovertrædelser, som retsvæsenet behandler, men det er samtidig en sagskategori, der er kendetegnet ved en høj grad af kompleksitet. Måske højere end hidtil antaget. Hvorfor det måske er derfor, at man fra forlagets side vælger at publicere dét, der nu er første bog i en dansk kontekst, der samler en række bidrag, der hver især behandler en række forskellige emner relateret til voldtægtssagen. Hele ni psykologer har bidraget til antologien ud af i alt 25 forfattere.

To af kapitlerne er skrevet af psykologerne Louise Oxenbøll og Lotte Kragh. Louise Oxenbøll er psykologfaglig fagkoordinator og chefkonsulent på Politiskolen, Rigspolitiet, underviser bl.a. på Rigspolitiets afhøringsuddannelser, og var i 2010-2014 ansat på Rigshospitalets Center for Seksuelle Overgreb. Lotte Kragh, Dr.psych. ved Katastrofe- og Risikomanageruddannelsen på Københavns Professionshøjskole, har undervist på Rigspolitiets afhøringsuddannelser og er tidligere uddannelsesansvarlig for politiets videoafhøringsuddannelse og uddannelse af politietterforskere til arbejdet med overgrebsager.

De to stiller skarpt på form og indhold i politiets afhøringer. Hvor nogle af de andre kapitler fokuserer på sigtedes perspektiv, retter Louise Oxenbøll og Lotte Kragh opmærksomheden mod den forurettede.

En helt central udfordring, som begge psykologer ser som grundlæggende problematisk, er kollisionen mellem det retslige system og psykologfagligheden: Efterforskernes primære opgave er, så objektivt som muligt, at samle information ind for at kunne vurdere, om der er 'nok' til at sagen kan løftes. Men Lotte Kragh og Louise Oxenbøll understreger, at faktorer som magtforhold – fx ulige magtrelationer mellem chef og medarbejder eller træner og elev – grader af frivillighed som fx i hvor høj grad den forurettede

har haft mulighed for at sige nej samt relationel forhandling – en kvinde, der opgiver at kæmpe, fordi hun ellers risikerer, at hendes børn vågner – er alt for underbelyste elementer, der ofte ikke tages nok hensyn til i en afhøring.

Hvor scenarier som Mettes, de rene overfaldsvoldtægter, ikke volder retssystemet helt de samme kvaler, er det omvendt væsentligt mere komplekst og udfordrende med kontaktvoldtægterne. Af den grund er det særligt dem, som Louise Oxenbøll og Lotte Kragh sætter spot på i deres bidrag.

– Hvis der er noget, retssystemet har svært ved, så er det det bløde, motivbærende ' hvorfor'. Vi har et retssystem, der objektivt ønsker at bedømme. Derfor er overfaldsvoldtægten nemmere: Fortællingen "Han sprang pludselig ud fra toget og rev mit tøj af" kan vi bedre forstå. Men hvis en kvinde selv har inviteret en ven med hjem og fx ikke gør modstand, bliver det straks mere komplekst, forklarer Louise Oxenbøll.

Lotte Kragh fortæller, at dér, hvor mange forurettede bliver krænkede i mødet med politiet, er i de tilfælde, hvor de ikke får mulighed for at forklare et 'hvorfor':

– "Ja, jeg flirtede. Ja, vi dansede. Ja, vi har haft sex før. Men jeg skulle til min mormors fødselsdag tidligt næste morgen, så jeg var ikke lige dér," kan en kvinde måske forklare. Vennen ser omvendt sin veninde i nattøj i stuen og tænker, at hun af den grund må have haft lyst til sex. Også fordi hun har haft lyst før, forklarer Lotte Kragh.

Et centralt spørgsmål i kontaktvoldtægten er i følge Louise Oxenbøll og Lotte Kragh graden af frivillighed. Med udgangspunkt i scenariet fra før ville oplagte spørgsmål være: Hvornår er noget en voldtægt i en sensuel relation, hvor der i forvejen er en masse frivillighed? Hvordan forstår vi parternes valg og handling?

– Hvis efterforskerne kun fokuserer på de objektive fakta: Hun kendte ham, hun inviterede ham med hjem, de har haft sex før, hun gjorde ikke modstand, altså de klassiske hvem, hvad og hvornår, så forsvinder nuancerne, forklarer Lotte Kragh.

– Vi glemmer hvorfor-spørgsmålet, der åbner op for tanker, antagelser og motiver, pointerer Louise Oxenbøll.

Et clash i paradigmer

I indledningen på en rapport, som Center for Voldtægtsofre skrev tilbage i 2006, lyder indledningen således: "Jeg er ikke blevet voldtaget i juridisk forstand." Lotte Kragh og Louise Oxenbøll pointerer i deres selvstændige kapitler i antologien, at rapporten med det spørgsmål rejser en række principielle spørgsmål:

Hvis hændelsen ikke er en voldtægt i juridisk forstand, betyder det så, at den forurettede tager fejl i at opleve sig som voldtaget? At oplevelsen er noget, man som forurettet skal tåle at blive udsat for?

Begge har som nævnt undervist på Rigspolitiets afhøringsuddannelser og på Politiskolen, hvor det er deres erfaring, at kursister og elever får en indsigt, når de pludselig forstår, at der kan være flere oplevelser og opfattelser af fænomenet "voldtægt":

– "Aha, den forurettede kan psykologisk set godt opleve noget som et voldsomt overgreb," siger de. "Men de betingelser, der psykologisk set udgør et overgreb, er ikke de samme som de betingelser, juraen ligger til grund," er den videre refleksion, forklarer Louise Oxenbøll.

På trods af aha-oplevelserne, er det, med forfatterens egne ord, fortsat et 'clash i paradigmer', når forurettede kommer ind for at anmelde. Intentionen er nemlig sjældent at starte en retssag, men at "tale med en voksen," som Louise Oxenbøll formulerer det.

– Rigspolitiet lavede på et tidspunkt en undersøgelse, der satte spot på afhøringerne. Et citat fangede min opmærksomhed: "Det virkede som om, han kun var interesseret i at gøre sit job," stod der. Det er kernen i det her; politiet løfter en opgave, der ikke i vid udstrækning er det, forurettede har brug for, forklarer Louise Oxenbøll.

Hvad har forurettede brug for?

– At blive anerkendt i, at deres 'nej' ikke er blevet accepteret. At det, de har oplevet, ikke er i orden, lyder det fra Louise Oxenbøll.

Hun supplerer med, at hun i radioprogrammet *P1 Morgen* hørte om en mand, der var blevet dømt for voldtægt i landsretten efter først at være blevet frikendt i byretten. Værten oplyste, at manden havde fået seks måneders ubetinget fængsel.

– Pointen er, at offeret udtalte, at hun var lige glad med, om han så kun var blevet idømt tre dages samfundstjeneste. Det væsentlige var, at andre end hende selv bekræftede, at hendes grænse var blevet overskredet, understreger Louise Oxenbøll.

Bias og den vigtige for-forståelse

Centralt i begge kapitler, som Lotte Kragh og Louise Oxenbøll er forfattere på, er de mange bias, der kan være på spil: Fx skal et voldtægtsoffer helst se ud på en bestemt måde: Være tydeligt oprevet. Have fysiske mærker. Græde. Når et offer har en emotionel fladhed, som i scenariet med Emilie, kan der snige sig en tvivl ind. Også hos afhørerne: Lyver hun? Har hændelsen overhovedet fundet sted?

– Men måske er hændelsen blot fragmenteret. Måske kan en traumatisering antage mange former.

Det er derfor, vi i kapitlerne fokuserer på det væsentlige i, at afhører har en reflekteret tilgang til sin egen for-forståelse. Ellers risikerer sagen at blive afgjort på stereotype opfattelser, lyder det fra Lotte Kragh.

Hvordan?

– Hvis afhører kun tager sit eget blik på hændelsen, fx.: "Hvis det var mig, havde jeg ikke inviteret ham med hjem," eller "hvis det var mig, havde jeg sagt nej," så forstår man ikke essensen af det, der er sket mellem parterne, forklarer Lotte Kragh.

– Sagerne om kontaktvoldtægt er påstand mod påstand, så det kræver, at man folder bagtæppet ud, pointerer Louise Oxenbøll.

Begge forfattere nævner samtidig en række problematikker omkring de såkaldt 'falske anmeldelser'. Hvis efterforskerens mistanke allerede vækkes ved anmeldelsestidspunktet, hvilket mange af dem gør, så kan afhøringens fokus risikere at fokusere på at "afsløre løgneren".

– Ikke overraskende ender det ofte med, at politiet ender med at afsløre løgneren. Medmindre forurettede når at trække anmeldelsen tilbage. Dette fænomen kaldes bekræftelsesbias, forklarer Louise Oxenbøll.

Hun peger igen på efterforskerens målsætning om at vurdere, om der er 'nok' i en sag som en målsætning, der måske ikke efterlader plads til at kigge på de mange gråzoner, der kan være i fx de 'falske anmeldelser'. For hvis en sag ikke kvalificerer til at være en voldtægt, så er der ikke langt til at konkludere, at anmeldelsen er falsk.

– Vores pointe er, at den forurettede sagtens kan have fået sine grænser overskredet af eksempelvis en ven, som man indimellem har sex med, men som man ikke havde lyst til at have sex med lige der. En ven, der ikke stoppede, da man sagde nej, forklarer Lotte Kragh, der med det eksempel peger på en sag, der typisk ikke vil være en sag i politiets øjne, og som ville være en klassisk situation, hvor man som forurettet ville få at vide: "Du har ikke ret."

Behovet for et nyt sprog

Lotte Kragh og Louise Oxenbøll understreger, at selvom den forurettede med den replik kan føle sig krænket – igen – så er det ikke dét, systemet mener.

Systemets melding er, at forurettede ikke er blevet krænket i strafferetslig forstand.

– Det understreger bare, at vi har brug for et sprog, der viser bredden af seksuelle krænkelser. Ord, der rækker ud over det juridiske begreb "voldtægt." For som vi forhåbentlig har kommet med eksempler på, så bruger politiet og de forurettede ordene forskelligt, pointerer Louise Oxenbøll.

– Og hvis vi går tilbage til det med afhørerens bias, så er en anden pointe, at hvis for-forståelsen er unuanceret, så kan det i praksis medføre en endeløs række formodede falske anmeldelser, pointerer Lotte Kragh.

International og dansk forskning dokumenterer, at retsvæsenet generelt er udfordret i forhold til håndteringen af voldtægtssager på en lang række parametre: Vi har lav anmeldelsestilbøjelighed med store mørketal til følge. Der er lav domfældelsesprocent, og ikke mindst er der adskillige forurettede, der ikke er tilfredse med den behandling, de får af retsvæsenet, står der indledningsvis i den nye antologi fra Djøfs forlag. Giv derfor retssystemets uvorne unge ekstra opmærksomhed, lyder opfordringen fra Lotte Kragh og Louise Oxenbøll.

– Et sted at starte er, at retsvæsenets aktører får større fokus på kompleksiteten af de her sager, end tilfældet er i dag, konstaterer Lotte Kragh og Louise Oxenbøll. ●

VOLDTÆGTSSAGEN

– RETSSYSTEMETS AKILLESHEJL

Bogen bidrager med ny viden og refleksion over, hvordan retsvæsenet kan professionalisere behandlingen af disse komplekse sager yderligere. Det er den første bog i en dansk kontekst, der samler en række bidrag, der hver især behandler en række forskellige emner relateret til voldtægtssagen.

Af Tine Søberg (red.), Trine Baumbach (red.) og Linda Kjær Minke (red.). Er udkommet på DJØFs Forlag i april 2021.